

Ruch liturgiczny rezultatem powrotu do źródeł liturgicznych **III Międzynarodowe Sympozjum Liturgiczne *Ad fontes liturgicos***

(Preszów, 25–26 października 2012 r.)

Od lat liturgiści z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Ukraińskiego Katolickiego Uniwersytetu we Lwowie oraz Greckokatolickiego Wydziału Teologicznego Preszowskiego Uniwersytetu organizują międzynarodowe sympozja liturgiczne pod roboczym tytułem *Ad fontes liturgicos*. Po wcześniejszych spotkaniach w Polsce i na Ukrainie raz kolej przysłała na Słowację, dlatego w Preszowie sympozjum otworzył ks. prof. Peter Šturák — dziekan tamtejszego Greckokatolickiego Wydziału Teologicznego, który podkreślił znaczenie tej międzynarodowej współpracy naukowej. Uczestników sympozjum powitali także: doc. dr hab. Peter Adamišin — prorektor Uniwersytetu, oraz ks. Michal Jonderko, który wystąpił w imieniu ks. bpa Jana Babjaka.

Preszowskie spotkanie skoncentrowało się na fenomenie ruchu liturgicznego, rozumianego jako efekt powrotu do źródeł liturgicznych. Dlatego pierwszy prelegent — ks. dr Janusz Mieczkowski z Krakowa przedstawił *Początki ruchu liturgicznego w Europie Zachodniej*. Ukazał on trzy koncepcje dotyczące początków tego ruchu: działalność Prospera Guérangera (1805–1875), kongres w Malines w 1909 r., gdzie L. Beauduin wygłosił referat na temat uczestnictwa wiernych w kulcie chrześcijańskim, oraz pierwszy „tydzień liturgiczny”, który odbył się w opactwie Maria Laach w 1914 r.

Drugim referentem był także gość z Krakowa — ks. dr hab. Przemysław Nowakowski, prof. UPJPII, który skoncentrował się na problemie: *Przybliżenie wiernym źródeł liturgicznych jako główny cel polskiego ruchu liturgicznego i jego lidera ks. Michała Kordela z Krakowa*. Słuchacze mogli poznać skrótowo główne ośrodki polskiego ruchu liturgicznego, by na tym tle zobaczyć dokonania ks. Michała Kordela (1892–1936), który związany był z Krakowem i z założonym przez siebie czasopismem „Mysterium Christi”

Trzecią osobą reprezentującą środowisko krakowskie miała być s. dr hab. Adalajda Sielepin CHR. Jednak nie mogła przybyć i przygotowany przez nią referat: *Ruch liturgiczny w Polsce i jego zadanie w formowaniu duchowości liturgicznej* odczytał ks. doc. Marcel Mojżesz z Preszowa. Autorka zauważyła, że liderom ruchu liturgicznego, którzy koncentrowali się w swych badaniach nad liturgią pierwszych wieków, przyświecał jeden cel: pokazać, że jest możliwe nawiązanie autentycznej, osobowej i modlitewnej więzi z Chrystusem, który przychodzi do swoich uczniów w liturgii.

Przedstawione referaty dały podstawę do dyskusji nad skalą badań źródeł liturgicznych u protagonistów ruchu liturgicznego. Zauważono, jak istotne było to, że wykorzystano owoce tych poszukiwań w kształtowaniu liturgii w klasztorach, co stworzyło płaszczyznę do odnowienia liturgii po *Vaticanum II*. Istotną rolę w tym procesie odegrał fakt, że u początków ruchu stali zakonnicy, którzy mieli nie tylko dostęp do bibliotek, ale też do wiernych, gromadzących się w ich kościołach. Podniesiono też w dyskusji aktualny problem, lansowany przez pewne środowiska, a sprowadzający się do zastępowania liturgii posoborowej formami liturgii trydenckiej.

Drugi blok wykładów rozpoczął autor niniejszego sprawozdania (z Uniwersytetu Opolskiego), który przedstawił *Śląski ruch liturgiczny i jego wpływ na powrót duchowieństwa i wiernych do źródeł liturgicznych*. Słuchacze mogli poznać niezwykle aktywną postać ks. Stanisława Stephana (1867–1926), który idee ruchu liturgicznego starał się zaszcześcić na Śląsku. Jego bogaty dorobek pisarski skierowany był nie tylko do duchownych, ale i świeckich. Dla nich też tłumaczył łacińskie księgi liturgiczne i organizował kursy liturgiczne. Założone przez siebie wydawnictwo i wszelkie prawa do dorobku zdążył przekazać przed swoją przedwczesną śmiercią ojcom benedyktynom, którzy w 1919 r. przybyli do Krzeszowa. Oni też stali się faktycznie kontynuatorami jego dzieła i celem ich działalności na Śląsku było krzewienie idei odnowy liturgicznej duchownych i świeckich.

Kolejnym referentem był przedstawiciel miejscowego środowiska — ks. prof. dr hab. Wojtech Boháč, który przybliżył słuchaczom *Katechizm Kościoła Katolickiego z 1745 roku odnaleziony w bibliotece Greckokatolickiego Wydziału Teologicznego w Preszowie*. Jego autorem był miejscowy biskup. Ks. Boháč wykazał, że omówiony przez niego katechizm miał także na celu pobudzenie wiernych do lepszego praktykowania swej wiary poprzez głębsze zrozumienie świętej liturgii i owocniejsze jej przeżywanie.

W omawianej sesji trzeci referat wygłosił reprezentant preszowskiego środowiska — Michal Glejak, który skoncentrował się na problemie: *Dokumenty Soboru Watykańskiego II dotyczące problematyki przekładów tekstów liturgicznych i ich aplikacja w Kościele greckokatolickim po jej legalizacji w 1968 roku*. Przypomniał on o pierwszych próbach przekładu na język słowacki Liturgii św. Jana Chryzosto-

ma, które nie były pełne, zanim Kościół greckokatolicki nie został w Czechosłowacji oficjalnie uznany, a to stało się dopiero w 1968 r. Celem głównym wystąpienia było pokazanie, jaką rolę odegrały w tym procesie dokumenty soborowe: *Sacrosanctum Concilium* oraz *Orientalium Ecclesiarum*.

Po tych referatach wywiązała się dyskusja, w której zauważono problem występujący u niektórych celebransów rzymskokatolickich, ale też i greckokatolickich. Jest nim brak poszanowania prawa liturgicznego. Poruszono też sprawę samych tłumaczeń tekstów liturgicznych i związanych z tym trudności, które wyływają m.in. z faktu, że trzeba te teksty śpiewać, co przy wiernych tłumaczeniach jest niewykonalne. Kolejny głos był nawiązaniem do idei ruchu liturgicznego, który podkreślał chrystocentryczny charakter poprawnej liturgii. Dziś także stoi przed duszpasterzami zadanie docierania do wiernych z właściwą mistagogią, która ma im pomóc wrócić do istoty liturgii, a nie skupiać się na jej drugorzędnych elementach. Poproszono też ks. prof. Boháča, by pokazał podobieństwa i rozbieżności występujące między obecnym Katechizmem a tym z 1745 r.

Popołudniową sesję rozpoczął reprezentant miejscowego środowiska naukowego — doc. dr Stefan Šak. Temat jego referatu: *Ruch duchowości a teologia Ojców Filokalistów – Kowalidowców w kontekście liturgicznej tradycji prawosławnej* był okazją do przypomnienia dzieła ojców z góry Atos — *Filokalia*. Ponieważ liturgia i życie sakramentalne jest w tym dziele głównym przedmiotem ich nauczania, dlatego prelegent pokazał, że ta metoda wywarła ogromny wpływ na życie duchowe wiernych Cerkwi prawosławnej.

Kolejnym referentem był gość z Lwowa — dr Maksym Tymo. Podjął on próbę *Analizy źródeł hymnografii bizantyjskiej jako klucza do odnowy i rozwoju liturgicznej modlitwy Kościoła*. Wyszedł więc od tekstów biblijnych, by następnie skoncentrować się na hymnografii bizantyjskiej. W swoim wystąpieniu pokazał samą metodę interpretacji źródeł bizantyjskich. Polega ona na uchwyceniu teologicznych korzeni tekstu modlitewnego, a następnie jego treści, będącej pochodną myślenia teologicznego autorów. Nie bez znaczenia są też same zasady pisanej przez nich poezji.

Raz jeszcze pojawił się temat ruchu liturgicznego. Zajął się nim ks. doc. dr Marcel Mojżesz z Preszowa w referacie, który zatytułował: *Próba zdefiniowania cech zdrowego ruchu liturgicznego*. Ukazał on szeroką panoramę doświadczeń ruchu liturgicznego w Kościele łacińskim oraz wschodnim. Przypomniął znaną ocenę ruchu liturgicznego, który został nazwany przejściem Ducha Świętego przez Kościół. W swojej poprawnej formie nigdy nie miał zapędów rewolucyjnych, ale był dążeniem do przywrócenia poprawnych form liturgii, które historia przestała właściwie wartościować. Dlatego postulował postawienie na nowo Misterium Paschalne Chrystusa w centrum liturgii i podkreślił pierwszorzędną rolę Boga działającego w liturgii.

Ponieważ w pewnych środowiskach odnowa liturgiczna poszła w kierunku przewartościowania roli człowieka w liturgii, ks. Mojżesz przedstawił też na końcu nauczanie Benedykta XVI, który jeszcze jako kardynał wskazywał na potrzebę powrotu do teologicznie poprawnych postulatów ruchu liturgicznego.

W kolejnej dyskusji pojawiła się ponownie sprawa tłumaczeń tekstów liturgicznych. Dr Maksym Tymo wskazał na możliwość nowego tłumaczenia tekstów, zaznaczył jednak potrzebę uwzględnienia przedstawionych przez niego w referacie postulatów. Ponownie też wrócił temat ruchu liturgicznego. Zauważono, iż właściwie on nie jest czymś, co jest sprawą przeszłości, bowiem stale trzeba nam wracać do prawdziwego ducha liturgii. Przywołano w tym miejscu wołanie kard. Josepha Ratzingera, które nazwano krzykiem przeciw nadużyciom.

Organizatorzy przygotowali dla uczestników sympozjum niespodziankę. Był nią wyjazd do grekokatolickiego sanktuarium św. Mikołaja w Lutynie, gdzie na zakończenie pierwszego dnia sympozjum można było uczestniczyć w Liturgii św. Jana Chryzostoma.

Drugi dzień sympozjum rozpoczęły wystąpienia prelegentów z Lwowa. Pierwszy referat, poświęcony *Źródłom liturgicznej reformy kalendarza w rzymskich liturgicznych wydaniach „Recensio Ruthena” (1942)*, wygłosił dr Mychajł Petrowycz. Słuchacze mogli poznać historyczny kontekst, w którym pracowano nad tym kalendarzem. Prelegent przedstawił też, w oparciu o protokoły rzymskich archiwów, kryteria odnowy tego kalendarza, a także hagiograficzne i liturgiczne źródła, z których korzystano w trakcie prac.

Drugim referentem był dr Wasyl Rudejko, który zajął się tematem *Odnowy życia liturgicznego w Ukraińskim Kościele Grekokatolickim w świetle powrotu do źródeł*. Słuchacze mogli poznać problem w wymiarze historycznym, bowiem prelegent rozpoczął od początków organizacji kultu, przedstawił dokonania Synodu Zamojskiego (1720 r.), a także osiągnięcia ruchu liturgicznego. Jednak najbardziej skoncentrował się na okresie po wyjściu Kościoła grekokatolickiego na płaszczyznę życia publicznego, czyli na latach dziewięćdziesiątych minionego wieku.

Z kolei dr Igor Wasilišin poruszył temat *Współczesnych problemów porządku liturgicznego Kościoła obrządku bizantyjskiego i perspektywami ich rozwiązania*. Zdaniem prelegenta, podjęty przez niego temat ma zasięg nie tylko regionalny (Ukraina, diecezja mukaczewska), ale też ogólnokościelny. Swoją tezę rozwinął za pomocą *typikonu* Izydora Dolnickiego oraz Aleksandra Mikity.

Jako kontynuację poruszonego wyżej tematu można widzieć wystąpienie dra Augustyna Solanskijego, który przedstawił *Specyfikę tradycji liturgicznej grekokatolickiej diecezji mukaczewskiej i typikonu Aleksandra Mikitu oraz próbę ich odnowy i adaptacji*. Dla prelegenta istotna jest kwestia: Do jakiej tradycji, przy obecnej tendencji powrotu do źródeł, ma wrócić diecezja mukaczewska, skoro liturgia

w tym Kościele kształtowała się autonomicznie, nie korzystając z doświadczeń sąsiednich diecezji? Dr Solanskij widzi rozwiązanie problemu w *typikonie* Aleksandra Mikity z 1855 r. i dlatego przedstawił je w swoim referacie.

Oczywistym było, że ze względu na osoby prelegentów dyskusja po ich wystąpieniach dotyczyć będzie specyfiki Greckokatolickiego Kościoła Ukraińskiego. Dlatego pytania dotyczyły współczesnych prac nad *typikonem*. Niektórzy widzą bowiem niebezpieczeństwo, wiążące się z powrotem do źródeł, który to proces może być okazją do zwalczania wpływów łacińskich, rosyjskich, czy węgierskich. Pewnym głosem uspokajającym było życzenie, by współczesny *typikon* był z jednej strony śladem tradycji konkretnych, lokalnych Kościołów greckokatolickich, ale z drugiej strony był ekumenicznie otwarty.

Ostatni blok wystąpień rozpoczął archidiakon Nyiran Janos z Nyiregyhaza (Węgry). Nie był to referat ściśle związany z problematyką sympozjum, bowiem gość z Węgier został poproszony, by poinformować w formie komunikatu o przebiegu konferencji o katechumenacie w tradycji bizantyjskiej, która odbyła się w klasztorze Mariapócs (Węgry) w dniach 12–13 października 2012 r.

Po tym wystąpieniu przeprowadzono tzw. „okrągły stół”, który był pierwotnie zaplanowany na zakończenie sympozjum. Jako pierwszy zabrał głos dr Mychajło Petrowycz. Według niego należy dołączać do książkowych wydań referatów z poszczególnych sympozjów także krytyczne wydania omawianych źródeł. Z kolei ks. Nowakowski podziękował gospodarzom za stworzenie dobrej atmosfery spotkania i zaprosił wszystkich do Krakowa, gdzie planowane jest czwarte sympozjum z serii *Ad fontes liturgicos*. W związku z tym wywołał dyskusję nad jego tematyką. Zgłoszone propozycje doprowadziły do sformułowania roboczego tematu, który przybrał formę pytania: „Czy reformy liturgiczne są naprawdę powrotem do źródeł?”. Kreśląc plany na przyszłość, ks. Boháč zaproponował, by w przyszłych referatach było więcej odniesień do prezentowanych źródeł. Druga jego sugestia dotyczyła czasu organizacji samych sympozjów. Jego zdaniem takie spotkania powinny mieć miejsce co dwa lata.

Ostatni blok referatów rozpoczęła przedstawicielka miejscowego środowiska — dr Monika Slodičková, która przedstawiła *Wychowawczy aspekt liturgii w życiu i dziele bł. bp. Wasyla Hopka (1904–1976)*. W swoim wystąpieniu prelegentka skoncentrowała się na analizie dzieła bpa Hopka *Christos v nas*, które ukazało się w 1948 r. i wywarło ogromny wpływ na rzesze wiernych na Słowacji. W konkluzji dr Slodičková zaznaczyła, że największą zasługą bpa Hopka było przekonanie czytelników, że warto budować swoją duchowość na prawdziwym pięknie liturgicznych tekstów.

Ostatnim przedstawicielem lokalnego środowiska był lic. Miroslav Šimko. Zajął się on problemem *Odnovy ikonografii w Kościele bizantyjskim na Słowacji po*

roku 1989. Pedagogicznie poprawnie przedstawił on najpierw pozytywne przykłady odnowy w wybranych parafiach, a następnie zajął się problemem formacji szkół i grup „piszących” ikony na Słowacji.

Dwa ostatnie wystąpienia były dziełem gości z Polski. Najpierw dr hab. Marek Rembierz z Katowic przedstawił temat: *Liturgia Logosu jako „rozumna służba Boża”? Spór teologiczno-religioznawczy dotyczący rozumienia liturgii*. Było to wystąpienie, w którym autor skoncentrował się na wizji liturgii, jaką kreślił przez lata kard. Joseph Ratzinger. Dlatego prelegent obficie cytował Ratzingera, dla którego liturgia ma być wstąpieniem w odwiecznie dokonującą się liturgię niebios, zaś misteria chrześcijańskie są misteriami Logosu, dlatego, choć wykraczają poza ludzki rozum, nie wiodą w bezkształt odurzenia ani w rozplątanie się rozumu w bezrozumowo pojmowany kosmos, lecz prowadzą do Logosu. Zdaniem prelegenta kard. Ratzinger słusznie definiuje liturgię jako służbę Bożą odpowiadającą Logosowi, bowiem Logos stworzenia, logos w człowieku i prawdziwy Logos, który stał się ciałem — Syn, spotykają się właśnie w liturgii.

Kolejnym gościem z Polski był dr Stanisław Ciupka z Bielska-Białej. Jego referat, *Ideał księdza w dziełach Klemensa Aleksandryjskiego jako jedna z części powrotu „ad fontes liturgicos”*, przeniósł słuchaczy w przełom II i III w. Prelegent wykazał, że wtedy idealny kapłan był osobą świętą i dobrze znającą zasady chrześcijańskiej wiary.

Ostatnią częścią spotkania była dyskusja na tematy związane ze współczesnymi problemami Kościoła greckokatolickiego na Słowacji.

Ks. Erwin Mateja